

K JASPERSOVU TEXTU „O MÉ FILOSOFII“

Při příležitosti 140. výročí narození Karla Jaspere zde přinášíme v českém překladu jeho text *O mé filosofii*. Jde o Jaspersův myšlenkový autoportrét pocházející z léta r. 1941, kdy jeho autorovi bylo 58 let. Karl Jaspers (1883–1969) představoval tou dobou na poli německé filosofie již řadu let výraznou osobnost, která ovšem byla s nástupem Hitlerova režimu postupně donucena stáhnout se do ústraní. Známým se stal – nejprve ještě jako psychiatr, posléze také jako filosof – díky spisům, jako byly *Všeobecná psychopatologie* (1913), *Psychologie světových názorů* (1919), pokládaná často za první dílo nastupující filosofie existence, dobově kriticky zaměřená *Duchovní situace doby* (1931) a rozsáhlá třísvazková *Filosofie* (1931), na které Jaspers pracoval téměř deset let a v níž podal sumu svého dosavadního myšlení. Od r. 1937 kvůli židovskému původu své manželky Gertrudy nesměl dále působit na universitě (byl nuceně penzionován) a od r. 1938 již v Německu fakticky nemohl ani publikovat.¹

Předložená stat' vznikla za specifických okolností. Popud k jejímu sepsání dal Renato de Rosa, tehdy dvacetiletý italský student filosofie, který od podzimu 1940 pobýval v Jaspersově působišti Heidelbergu. De Rosa se s Jaspersem osobně seznámil a požádal jej o úvod k připravovanému italskému výboru z Jaspersových textů, jehož přípravy a překladu se ujal.² Soubor nazvaný *La mia filosofia* vyšel nakonec až po

¹ Srv. S. Achella, *Karl Jaspers in Italien vor und nach 1945. Zur Geschichte von Über meine Philosophie*, in: *Offener Horizont. Jahrbuch der Karl Jaspers-Gesellschaft*, 2, 2015, str. 58–65, zde str. 59. Pro podrobnější přehled Jaspersova životopisu srv. J.-C. Gens, *Karl Jaspers. Biographie*, Paris 2003; S. Kirkbright, *Karl Jaspers. A Biography: Navigations in Truth*, New Haven – London 2004; H. Saner, *Karl Jaspers. Mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten*, Reinbek bei Hamburg 2005¹². Srv. také osobní vzpomínky Jaspersových žáků, kolegů a přátel: W. Drescher, *Erinnerungen an Karl Jaspers in Heidelberg*, Meisenheim am Glan 1975; G. Mann, *Karl Jaspers*, in: *týž, Erinnerungen und Gedanken. Eine Jugend in Deutschland*, Frankfurt am Main 1986, str. 293–332 (česky: *Karl Jaspers*, in: *týž, Vzpomínky a myšlenky. Mládi v Německu*, přel. O. Sekal, Praha 2012, str. 254–288); K. Piper – H. Saner (vyd.), *Erinnerungen an Karl Jaspers*, München – Zürich 1974.

² K osobě de Rosy a jeho vztahu s Jaspersem srv. K. Jaspers, *Ausgewählte Verlags- und Übersetzerkorrespondenzen (Karl-Jaspers-Gesamtausgabe [= KJG])*

konci války,³ text *Über meine Philosophie* se však v de Rosově italském překladu objevil ještě r. 1941 v časopise *Logos*.⁴ Šlo o jediný Jaspersův nově napsaný text, který mohl mezi lety 1938 a 1945 vyjít alespoň v překladu.⁵ Stat' je specifická také v tom, že byla psána bezprostředně pro zahraniční publikum; její původní německé znění vyšlo tiskem až po deseti letech v souboru dalších Jaspersových kratších textů.⁶ Při té příležitosti – poté, co Jaspers s jeho otištěním zprvu poněkud váhal – text doznal ještě několika stylistických i obsahových změn.⁷

Předložená stat' může nicméně zaujmout nejen okolnostmi svého vzniku, ale také úhlem pohledu – autor tu totiž svou filosofii představuje ve světle svých osobních osudů tak, že obojí je podstatnou měrou spleteno v jedno. Mezi Jaspersovými publikovanými texty jde o první výklad o tom, jak se k filosofii dostal a co v ní pokládal za své hlavní úkoly

III/8.1), vyd. D. Fonfara, Basel 2018, str. 650 (pozn. č. 136); M. Bormuth, *Humanes und Heidnisches. Brief an Renato de Rosa (1943)*, in: K. Jaspers, *Leben als Grenzsituation. Eine Biographie in Briefen*, vyd. M. Bormuth, Göttingen 2019, str. 164–167.

³ K. Jaspers, *La mia filosofia*, přel. R. de Rosa, Torino 1946. Šlo vlastně o druhou část de Rosovy disertace, jež obsahovala překlady vybraných částí Jaspersových děl; srv. R. de Rosa, *Erinnerungen an Karl und Gertrud Jaspers* [1970], in: K. Piper – H. Saner (vyd.), *Erinnerungen an Karl Jaspers*, str. 107–122, zde str. 117.

⁴ K. Jaspers, *La filosofia dell' esistenza nel mio sviluppo spirituale*, přel. R. de Rosa, in: *Logos. Rivista trimestrale di filosofia e di storia della filosofia*, 24 (5), 1941, č. 3, str. 227–259. Překlad opatřil komentářem de Rosův školitel Antonio Aliotta, z jehož podnětu se de Rosa do Heidelbergu za Jaspersem vydal; srv. S. Achella, *Karl Jaspers in Italien vor und nach 1945*, str. 60–63. Srv. také R. de Rosa, *Erinnerungen an Karl und Gertrud Jaspers*, str. 108–109; dopis K. Jasperse P. Gossemu (Springer-Verlag), 17. 9. 1941, in: *KJG* III/8.1, str. 350 n., zde str. 351.

⁵ Srv. M. Bormuth, *Einleitung*, in: *Offener Horizont. Jahrbuch der Karl Jaspers-Gesellschaft*, 2, 2015, str. 9–17, zde str. 9.

⁶ Srv. K. Jaspers, *Über meine Philosophie* [1941], in: týž, *Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze*, München 1951, str. 333–365. Srv. také pozdější vydání: *Über meine Philosophie*, in: týž, *Rechenschaft und Ausblick. Reden und Aufsätze*, München 1958², str. 392–430. Některé souvislosti Jaspersovy poválečné recepce v Itálii s ohledem na tento text popisuje S. Achella, *Karl Jaspers in Italien vor und nach 1945*.

⁷ Srv. dopis K. Jasperse K. Piperovi, 11. 12. 1950, in: K. Jaspers, *Ausgewählte Korrespondenzen mit dem Piper Verlag und Klaus Piper 1942–1968 (KJG* III/8.2), vyd. D. Fonfara, Basel 2020, str. 124 n., zde str. 125. O několika vrstvách úprav svědčí také dvě odlišné strojopisné verze textu dochované v Jaspersově pozůstatosti, které dále označují jako M₁ (Deutsches Literaturarchiv Marbach [= DLA], A: Jaspers, Karl; HS.1991.0005, 38 str.) a M₂ (DLA, A: Jaspers, Karl/Familienarchiv; HS.NZ82.0004, 27 str.).

(později následovalo několik dalších podobně zaměřených textů).⁸ Jeho práce nezůstala bez ohlasu: Hannah Arendtová se o stati ve vzájemné korespondenci s Jaspersem vyjádřila jako o „tom nejhezčím shrnutí, které si jen člověk může představit“.⁹ Walter Kaufmann ji v komentáři k jejímu anglickému překladu označil za nejlepší úvod do Jaspersova myšlení.¹⁰

I pokud ale předložený text nebudeme hodnotit jen v superlativech, lze upozornit na některé jeho zajímavé rysy, které souvisejí právě s jeho osobním laděním. Z Jaspersova stylu promlouvá rozvinutá schopnost sebereflexe a sebekritiky, připravenost vrhnout světlo mimo jiné také na svou vlastní osobu a své rozhodování. Zvlášť z jeho vlastních vzpomínek, ať už na sebe, na lidi kolem něj či na dřívější svět, cítíme osobitou přímou. A to nikoli snad v podobě sdělování intimity, ale jako snahu otevřeně vylíčit celou situaci včetně svých vlastních nedostatků či selhání – přitom však stále důstojně, bez dojmu jakékoli podbíživosti. Vedle textu, jehož český překlad zde přinášíme, se tento přístup odráží zejména v jeho *Filosofické autobiografii*, ať už se v ní tematizuje například Jaspersův vztah k universitě, nebo třeba k Martinu Heideggerovi.¹¹

Chápat filosofii jako osobní svědectví svého druhu bylo Jaspersovi vlastní, jak vytušíme už z toho, že se rád vyjadřoval – zejména ve svých větších systematických dílech – v příznačné ich-formě.¹² Tato stylizace

⁸ Srv. dále např. K. Jaspers, *Mein Weg zur Philosophie* [1951], in: týž, *Reichenschaft und Ausblick*, München 1958², str. 381–391; týž, *Philosophische Autobiographie. Erweiterte Neuauflage* [1957], München – Zürich 1984²; týž, *Karl Jaspers – Ein Selbstporträt* [1966/67], in: týž, *Schicksal und Wille. Autobiographische Schriften*, vyd. H. Saner, München 1967, str. 15–38.

⁹ Dopis H. Arendtové K. Jaspersovi, 17. 4. 1952, in: H. Arendt – K. Jaspers, *Briefwechsel 1926–1969* [1985], vyd. L. Köhler – H. Saner, München – Zürich 2001⁴, str. 217 n., zde str. 218.

¹⁰ K. Jaspers, *On My Philosophy*, přel. F. Kaufmann, in: W. Kaufmann (vyd.), *Existentialism from Dostoevsky to Sartre. Revised and Expanded* [1956], Cleveland – New York 2004, str. 158–185, zde str. 158.

¹¹ Srv. K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie*, str. 54–63 („Universität“); tamt., str. 92–111 („Heidegger“).

¹² Srv. například začátek prvního dílu Jaspersovy *Filosofie* (K. Jaspers, *Philosophie*, I, *Philosophische Weltorientierung* [1931] [KJG I/7.1], vyd. O. Immel, Basel 2022, str. 47): „Wenn ich Fragen stelle wie diese: was ist das Sein? – warum ist etwas, warum ist nicht nichts? – wer bin ich? – was will ich eigentlich? – so bin ich mit solchen Fragen nie am Anfang. Ich stelle sie aus einer *Situation* heraus, in der ich mich, herkommend aus einer Vergangenheit, finde.“ („Když si pokládám otázky jako: ‚Co je to bytí?‘, ‚Proč je něco, proč tomu není tak, že není nic?‘, ‚Kdo jsem?‘,

přítom zjevně neměla znamenat, že by právě autor byl tím, o koho tu běží. Na jednu stranu se Jaspers tímto stylem psaní pokoušel nabídnout čtenáři své vlastní zkušenosti – ovšem v již značně zobecněné podobě, takže jen málokdy zůstávalo patrné, jaké konkrétní životní události se za jeho poznámkami ukrývají.¹³ Na druhou stranu se tak snažil čtenáře podnítit k tomu, aby si s popisovanými otázkami a problémy spojil své vlastní zkušenosti, které se od těch Jaspersových mohou nepochybně dosti lišit. Když tedy Jaspers mluví například o utrpení jako o jedné z mezních lidských situací, cítíme za jeho slovy zkušenost jeho vlastního celoživotního onemocnění plic. Příklad nemoci tu však vystupuje jen jako jedna z možných podob utrpení vedle ztráty blízkých lidí, bezmoci či chudoby.¹⁴ Při popisu toho, jak vznikala jeho třísvazková *Filosofie*, Jaspers sám toto odhlížení od původních vlastních zkušeností líčí následovně: „To, s čím jsem se setkal při styku s lidmi, na fakultních schůzích, v novinách, na ulici a při cestování, zejména ale to, co mi vyvstalo při pozorování milovaných lidí a jejich osudů, to vše bylo přetvořeno do formulací, ze kterých už nešlo poznat, odkud se vzaly.“¹⁵

Tento styl psaní mohl každopádně působit také odosobňujícím dojmem a vzbuzovat nežádoucí zdání odtažitě nezávaznosti. Jaspers si toho byl vědom, nicméně místo aby svou metodu změnil, chtěl svá filosofická pojednání doplnit autobiografickým pohledem, který by osvětlil jeho konkrétní životní motivy a jejich otisk v jeho filosofii. Koncem roku 1937 – tedy v době, kdy již nesměl působit na universitě – se pustil do psaní rozsáhle koncipované autobiografie, která však zůstala nedokončena (později z ní byly jednotlivě uveřejněny některé ucelené kapitoly).¹⁶

„Co vlastně chci?“, nikdy s takovými otázkami nestojím na začátku. Pokládám si je tak, že vycházím ze *situace*, v níž se nacházím a do níž z minulosti přicházím.“)

¹³ K tomu viz B. Weidmann, *Alltag des Denkens. Karl Jaspers in seiner Heidelberger Zeit*, in: A. Hügli (vyd.), *Jaspers – Stationen seines philosophischen Wegs*, Basel 2021, str. 35–63, zde str. 39–41. Srv. také rozhovor s B. Weidmannem a D. Fonfarou *Aby se dal Jaspers číst nově* (str. 159–180 v tomto čísle časopisu *Reflexe*, zejm. str. 163 n.).

¹⁴ Srv. K. Jaspers, *Psychologie der Weltanschauungen* [1919] (*KJG I/6*), vyd. O. Immel, Basel 2019, str. 235; týž, *Philosophie*, II, *Existenzerhellung* [1931] (*KJG I/7.2*), vyd. O. Immel, Basel 2022, str. 199–201 (česky: K. Jaspers, *Mezní situace*, přel. V. Němec, Praha 2016, str. 59 n.). Srv. k tomu B. Weidmann, *Alltag des Denkens*, str. 39 n.

¹⁵ K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie*, str. 44.

¹⁶ Srv. K. Jaspers, *Elternhaus und Kindheit* [1938], in: týž, *Schicksal und Wille*, str. 39–108; týž, *Krankheitsgeschichte* [1938], tamt., str. 109–142; týž, *Studium 1901–1907. Teil I* [1938/1966], vyd. H. Saner, in: *Jahrbuch der Österreichischen*

Jaspers v ní hodlal „ukázat svět, v němž vyrostla jeho filosofie“, což – jak mu navrhoval jeden z jeho žáků – mělo čtenářům pomoci porozumět jeho myšlení.¹⁷

Ať už Jaspersovy záměry s vlastním životopisem zůstaly v jakkoli nehotové podobě, mezi texty, které mohou plnit zmíněnou osvětlující roli, se dodnes řadí také stať *O mé filosofii*. Její původní první odstavce, který se ve vydané verzi nakonec neobjevil, zní: „Není možné, abych v krátkosti přetlumočil obsah svých spisů. Snad ale mohu vylíčit naladění, z něhož vznikly, a naznačit filosofické smýšlení, jemuž slouží.“¹⁸ K významným rysům tohoto Jaspersova smýšlení patří, že se k filosofii nedostal – poměřováno obvyklou akademickou kariérou – standardním způsobem, tj. universitním studiem filosofie jako oboru, a že se v ní posléze prosazoval jako outsider přicházející profesně odjinud. Tuto svou cestu od medicíny a psychiatrie k filosofii líčí v první části textu, který zde předkládáme.¹⁹ Zůstává tu ovšem jen u prvotního nástinu, a tak schází např. bližší popis toho, jak v r. 1913 došlo k jeho jmenování docentem psychologie a posléze v r. 1922 řádným profesorem filosofie.²⁰ Později se na jiném místě Jaspers zmiňuje, že jeho případ byl údajně posledním, kdy se doktor medicíny směl habilitovat na filosofické fakultě: za nacistického režimu se pravidla změnila a k získání docentského místa na dané fakultě začal být zapotřebí doktorát z téže fakulty. Toto nařízení zůstalo v platnosti i po válce – v pozdějších poměrech už by se tedy Jaspers profesorem filosofie v Heidelbergu stát nemohl.²¹

Druhá část Jaspersova textu je věnována jeho vztahu k tradici filosofického myšlení. Zde se zejména vymezuje vůči takovému zabývání se dějinami filosofie, které není doprovázeno vlastními vážně míněnými otázkami a které v myšlenkách dřívějších lidí nehledá víc než „poučky

Karl-Jaspers-Gesellschaft, 9, 1996, str. 9–45; týž, *Studium 1901–1907. Teil 2* [1938/1966], vyd. H. Saner, in: *Jahrbuch der Österreichischen Karl-Jaspers-Gesellschaft*, 10, 1997, str. 7–53.

¹⁷ Srv. rukopis z pozůstalosti: K. Jaspers, *Mein Leben. Notizen für eine Einleitung* (DLA, A: Jaspers, Karl); cit. podle B. Weidmann, *Alltag des Denkens*, str. 41.

¹⁸ M_1 / M_2 , str. 1: „Es ist zwar nicht möglich, den Inhalt meiner Schriften kurz mitzuteilen. Aber vielleicht kann ich die Stimmung entwickeln, aus der sie entstanden sind, und die philosophische Gesinnung andeuten, der sie dienen.“

¹⁹ K. Jaspers, *Über meine Philosophie*, str. 392–394 (česky: *O mé filosofii*, přel. V. Dostál, v tomto čísle časopisu *Reflexe*, str. 91–116, zde str. 91 n.).

²⁰ Srv. k tomu K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie*, str. 39 n.; týž, *Karl Jaspers – Ein Selbstporträt*, str. 21 n., 26–29.

²¹ K. Jaspers, *Karl Jaspers – Ein Selbstporträt*, str. 28.

a poznatky“.²² Jaspers líčí své pojetí filosofování jako praxe, která se týká osoby myslícího a která překračuje rovinu rozvažování (Verstand), jak v návaznosti na Kanta označuje typ poznání typického pro matematiku či přírodní vědy, které je racionálně zcela přesvědčivé a nepopíratelné, tj. v jeho terminologii „donutivé“ (zwingend).²³ Zabývat se dějinami filosofie vskutku filosoficky znamená podle Jasperse klást na sebe několik požadavků: 1) v první řadě se pokoušet o ryzí porozumění velkým filosofům; 2) věnovat se za tím účelem zevrubnému studiu jejich textů; 3) usilovat o universální pohled, který dějiny filosofie chápe jako celosvětový proces; 4) ve vnitřním dialogu s dřívějšími mysliteli se stávat součástí „neviditelné duchovní říše filosofů“; 5) díky universálnímu dějinnému pohledu lépe rozumět své přítomnosti a vlastním úkolům v ní.²⁴ K těmto nárokům posléze Jaspers připojuje stručný přehled toho, jak a s kterými významnými filozofy se sám seznamoval. Navazuje pak svým hodnocením situace, v níž se podle něj filosofie od Hegela dále nachází – tu popisuje jako ztrátu dosavadní pevné půdy pod nohama, která vyzývá k novému a hlubšímu tázání.²⁵

Tím přecházíme ke třetí a hlavní části textu, která je věnována především klíčovým problémům, jimiž se Jaspers snaží charakterizovat svou filosofii. Jde o pětici základních otázek, ke kterým Jasperse inspiroval Kant: o otázku po poznání (vědě), po komunikaci (jednání), po pravdě, po člověku a po transcenci. Všechny pro Jasperse vycházejí z filosofování jakožto svébytné praxe, v níž člověk dospívá k vědomí bytí a zároveň sebe samého. Žádnou z nich přitom Jaspers neformuluje jako plně nadčasovou, nezávislou na době a okolnostech, v nichž si ji klademe, ale

²² K. Jaspers, *Über meine Philosophie*, str. 395 (česky: *O mé filosofii*, str. 93).

²³ Pro překlad Jaspersem hojně užívaného adjektiva „zwingend“ volím méně běžné slovo „donutivé“. U Jasperse jde o technický termín vyjadřující skutečnost, že nahlédneme-li význam vět typu „ $2 + 2 = 4$ “ nebo „celek je větší než část“, musíme jim nutně přitakat. K dosavadnímu výskytu tohoto termínu v českých filosofických textech srv. např. L. Hejdánek, *Úzkost jako archaický relikt* [1992], in: J. Růžička (vyd.), *Psychotherapie. Sborník přednášek*, I, Praha 1996², str. 33–39, zde str. 33: „Zastávám pojetí filosofie jako experimentální myšlenkové disciplíny, jejíž postupy a tím spíše výsledky nemají tak donutivý charakter, jak tomu je ve vědách, zvláště přírodních.“ Viz také L. Tvrď (= L. Hejdánek), *Výhledy filosofie na středních školách*, in: *Refluxe*, 3, 1990, str. 9.1–4, zde str. 9.4; týž, „První filosofie“ jako aktuální úkol, in: *Refluxe*, 5–6, 1992, str. 12.7 n., zde str. 12.7; G. Patzig, *Immanuel Kant: Jak jsou možné syntetické soudy a priori?*, přel. J. Kuneš, Praha 2003, str. 18.

²⁴ K. Jaspers, *Über meine Philosophie*, str. 396–399 (česky: *O mé filosofii*, str. 94 n.).

²⁵ Tamt., str. 399–401 (česky: *O mé filosofii*, str. 95 n.).

dává naopak najevo, že na rozdíl od Kantovy éry jeho původní otázky v nových podmínkách nabývají nové podoby:²⁶

1) Otázka po tom, co je možné poznat a vědět, se podle Jasperse proměňuje zejména díky povaze a působnosti moderní vědy. Jaspers popisuje svou náklonnost k vědeckému poznávání, která mu byla vlastní od mládí, a zároveň zklamání z vědců, kteří vydávali za jisté to, co takové ve skutečnosti nebylo. Odtud pro Jasperse vyrůstalo tázání, k čemu je věda vlastně kompetentní a k čemu nikoli. Tam, kde je možné dosáhnout donutivého poznání, je podle něj na místě o ně v kritickém badatelském postoji usilovat. V podstatných životních otázkách však na vědu spoléhat nelze. Jaspersův postoj každopádně není nijak antivědecký: pěstovat jednotlivé vědní obory pokládá za nezbytné, nejen kvůli lidské touze po poznání a ohromnému vlivu moderní vědy a techniky, ale i kvůli získání zkušenosti s tím, „co veškerou vědu vede a pohání, aniž by to samo bylo donutivým poznáním“.²⁷ Filosofie, do jejíž kompetence spadají otázky po bytí či transcenci, se v tomto ohledu podle Jasperse od jednotlivých věd principiálně liší.²⁸

2) Tázání po tom, jak máme jednat, se u Jasperse zobecňuje na otázku po lidské komunikaci, na níž se podle něj zakládá veškeré mravní konání a poznání. Tíhnutí ke komunikaci – jíž zde ovšem Jaspers nemyslí prosté předávání informací, nýbrž vážný dialog – tu tedy vystupuje jako další pohnutka jeho vlastního filosofování. Zvláštní důraz klade Jaspers na své osobní zkušenosti s nezdarem komunikace a na nahlédnutí, které podle něj bylo umožněno právě jeho vlastními nedostatky: „Chyba však přece nemohla být jen na straně druhých lidí. Já sám jsem člověk jako oni. Zdroje, které ochromují komunikaci, jsou ve mně tytéž jako u druhých. ... Zlo poznáváme jen do té míry, v níž je přítomno v nás samých. Tomu, čím vůbec nemůžeme být, bychom také nemohli porozumět.“²⁹ Z tohoto důrazu na komunikaci pak vychází Jaspersova devíza, že pokud vlastní myšlenky a zkušenosti v žádném ohledu nesměřují ke komunikaci, ale jen k osamělosti, něco s nimi není v pořádku. K tomu, aby se člověk sám vůbec stal člověkem, potřebuje žít v pohybu vzájemného otevírání se s druhými lidmi.³⁰

²⁶ Tamt., str. 401–407 (česky: *O mé filosofii*, str. 97–101).

²⁷ Tamt., str. 411 (česky: *O mé filosofii*, str. 102).

²⁸ Tamt., str. 407–412 (česky: *O mé filosofii*, str. 101–103).

²⁹ Tamt., str. 413 n. (česky: *O mé filosofii*, str. 104).

³⁰ Tamt., str. 412–415 (česky: *O mé filosofii*, str. 103–105).

3) Třetí otázkou, která vzniká tím, že narážíme na meze našeho poznání i naší schopnosti komunikace, je pro Jasperse otázka po tom, jak se nám zpřístupňuje pravda. Ta je tu ovšem pochopena širěji než například jako pravdivost určité výpovědi. Jde o pravdu překračující rovinu rozvažování, které v každém člověku představuje jen jednu z vrstev jeho bytosti; lze se jí dotknout na hranicích vědy či v procesu komunikace s druhým. Ve snaze přiblížit, co je zdrojem této pravdy, se Jaspers dostává ke svému ústřednímu pojmu „objímajícího“ či „obemykajícího“ (das Umgreifende). Zatímco vše, co poznáváme, vůči nám vyvstává jako něco jsoucího a předmětného, objímajícím je míněna skutečnost, která se rozdělení na subjekt a objekt vymyká. Toto objímající se nám může ozřejmovat v tzv. transcendentním myšlení, které je pro Jasperse vlastním polem filosofie. Jeho poznání jako předmětu mezi jinými předměty však není možné. Jen ve stručnosti se Jaspers zmiňuje o různých podobách, v nichž pro nás toto objímající může vystupovat (jako svět a transcendence, jako naše vlastní pobývání [Dasein], vědomí vůbec, duch a existence); podrobněji toto téma rozpracovává později zejména ve své filosofické logice.³¹ S jednotlivými podobami objímajícího jsou pak spojeny i různé podoby pravdy. Dostáváme se k nim za pomoci rozumu (Vernunft), který na rozdíl od rozvažování představuje ničím neomezenou vůli k poznání a ke komunikaci, a za pomoci naší existence (Existenz), která znamená svobodné naplňování vlastního bytí odehrávající se v našem vnitřním jednání. Filosofování musí být podle Jasperse zakotveno v obou těchto oporách a nepředstavovat tedy jen nezávazné přemítání bez vlastního vnitřního sebeutváření či naopak: „Je to pohyb, jehož vzmach se odehrává takříkajíc pomocí dvou křídel. Má-li ke vzmachu dojít, musejí mávat obě křídla, myšlení i skutečnost.“³² Při té příležitosti se dozvídáme také o pořadí, v němž Jaspersovi vyvstávaly jednotlivé části jeho filosofické systematiky, které zároveň odpovídají jednotlivým dílům jeho třísvazkové *Filosofie*. Nejprve tu byla původně vědecká psychologie, z níž se stalo projasňování existence (*Existenzerhellung*), od ní vedla cesta k filosofické orientaci ve světě (*Philosophische Weltorientierung*) a k metafyzice (*Metaphysik*), která se u Jasperse zabývá vztahem člověka k transcendenci. V tomto trojdělení se tak novým způsobem odrážejí tři hlavní témata dřívější speciální metafyziky,

³¹ Srv. K. Jaspers, *Philosophische Logik*, I, *Von der Wahrheit* (= *Von der Wahrheit*) [1947], München 1958², str. 53–122 („Erhellung der Weisen des Umgreifenden“).

³² K. Jaspers, *Über meine Philosophie*, str. 419 (česky: *O mé filosofii*, str. 108).

totiž duše, svět a Bůh. Celkové zastřešení této systematiky se pak má odehrávat ve filosofické logice (*Philosophische Logik*).³³ O ní se jako o dalším Jaspersovu velkém projektu ještě zmíníme v závěru.

4) Jaspersova čtvrtá otázka se táže po tom, co je to člověk. Ačkoli pohledem různých vědních disciplín lze člověka nepochybně v rozličných směrech zkoumat, člověk nikdy nemůže sám sebe plně poznat. Pokud z něj učiníme předmět našeho poznávání, vždy jsme jej už určitým způsobem redukovali jen na některou jeho stránku, zatímco ve skutečnosti člověk zůstává „objímajícím“, nikoli tedy jen jedním jsoucnem vedle jiných. A protože tu podle Jasperse jako lidé nejsme sami ze sebe, ale díky něčemu, co se od nás liší, mívá otázka po člověku vposled zároveň také k transcendenci jako k tomuto základu.³⁴

5) Poslední Jaspersova otázka tedy mívá k tomu, co je transcendence. Cílem veškerého filosofování je nakonec právě ujistit se o ní, nakolik se sami stáváme možnou existencí. Nepokouší se tu ale filosofie o něco, k čemu je vskutku kompetentní jen náboženství? Náboženství na rozdíl od filosofie, jak má Jaspers za to, člověku může zprostředkovat zkušenost s transcendencí – založenou na zjevení – a poskytnout mu návod, jak se ke zjevené skutečnosti vírou dobrat. Filosofie se podle Jasperse náboženstvím musí zabývat, aniž by si mohla dělat nárok na to, že k němu kdy nalezne definitivní a harmonický vztah. Náboženství s filosofií se podle něj vzájemně potřebují, jedna strana nemůže chtít nad druhou uplatňovat nadvládu a prohlašovat se vůči ní za vrcholnou instanci. Filosofie ovšem cesty k transcendenci není s to hledat ve zjevení či v jejím přímém poznání, ale pouze zprostředkovaně – zejména tam, kde na různých rovinách narážíme na zkušenost nedokonalosti a neúspěchu, ale zároveň bereme vážně, že ve světě přesto nestojíme tváří v tvář nicotě, nýbrž vedle všech hrůz se setkáváme také s krásou a velkolepostí. Rozhodující myšlenkový skok představuje zakusit to, že základ vlastního bytí i bytí světa nenajdeme uvnitř světa, v imanenci. Nemůžeme se přitom podle Jasperse spoléhat na „důkazy Boha“, pokud bychom je chtěli chápat jako poznání donutivého typu; jako vnitřní myšlenkové ujištění se o transcendenci však mají svůj smysl. Filosofie je s to ukázat důsledky uzavření se do čiré imanence, nedovede nás ovšem k pozitivnímu poznání transcendence, které by se podobalo poznání, jaké získáváme ve vědě.³⁵

³³ Tamt., str. 415–420 (česky: *O mé filosofii*, str. 105–108).

³⁴ Tamt., str. 420 n. (česky: *O mé filosofii*, str. 108 n.).

³⁵ Tamt., str. 421–426 (česky: *O mé filosofii*, str. 109–112).

K tomu, jak se k sobě mají filosofie a náboženství, Jaspers tímto stručným návrhem v našem textu přirozeně neříká poslední slovo.³⁶ Jako nenábožensky věřící filosof (i když formálně zůstal až do smrti členem evangelické církve) se celý život pokoušel o vyjasnění toho, co znamená věřit pro člověka, pro něhož už náboženství a církev nepředstavují duchovní domov – tedy co je, jak by sám řekl, „filosofická víra“.³⁷ Tématu věnoval řadu textů včetně své poslední velké systematické práce *Filosofická víra tváří v tvář zjevení*.³⁸ Sám raději než o Bohu hovořil o transcenci, přesto se slovům „Bůh“ či „božství“, zvláště v některých životních etapách, nevyhýbal. V případě našeho textu může zaujmout, že na místech, kde v jeho publikované verzi stojí na jedenácti místech nábožensky neutrálnější „božství“ (Gottheit),³⁹ nacházíme v původních rukopisech termín „Bůh“ (Gott),⁴⁰ jehož používání se Jaspers zejména v kritických letech 2. světové války nijak nebránil, ba naopak k němu oproti dřívějšímu sahal ve zvýšené míře.⁴¹

Jaspersův text se posléze uzavírá stručnou čtvrtou částí, v níž se autor ohlíží za svými hlavními díly, a to včetně příležitostně sebekritiky, jak je vidět u *Psychologie světových názorů*.⁴² Podrobněji se pak zmiňuje také o svých dvou tehdy rozpracovaných velkých projektech, které v jejich zamýšlené podobě už nedokončil. Filosofická logika, jak označoval první z nich, neměla být logikou ve smyslu abstraktní disciplíny zkoumající formální stránku jazykových výroků, nýbrž nástrojem rozumu, který vposled tematizuje nejzazší skutečnost, jež podle Jasperse není ani subjektem, ani objektem, nýbrž právě něčím subjekt i objekt

³⁶ K Jaspersovu vztahu k náboženství, a zejména ke křesťanství srv. dále rozhovor *Aby se dal Jaspers číst nově*, zejm. str. 175–178.

³⁷ Srv. K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie*, str. 112–119 („Theologie und philosophischer Glaube“).

³⁸ Srv. K. Jaspers, *Schriften zum philosophischen Glauben (KJG I/12)*, vyd. B. Weidmann, Basel 2022; týž, *Der philosophische Glaube angesichts der Offenbarung* [1962] (*KJG I/13*), vyd. B. Weidmann, Basel 2016.

³⁹ K. Jaspers, *Über meine Philosophie*, str. 405–407 (česky: *O mé filosofii*, str. 99 n.).

⁴⁰ Srv. M₁, str. 15 n.; M₂, str. 10–12.

⁴¹ Srv. B. Weidmann, *Einleitung des Herausgebers*, in: K. Jaspers, *Grundsätze des Philosophierens. Einführung in philosophisches Leben (KJG II/1)*, vyd. B. Weidmann, Basel 2019, str. vii–lxxxv, zde str. xi.

⁴² K. Jaspers, *Über meine Philosophie*, str. 426–430 (česky: *O mé filosofii*, str. 112–115).

„objímajícím“.⁴³ První z celkem čtyř plánovaných svazků této logiky, který Jaspers také jako jediný dokončil a vydal, byl věnován povaze a různým podobám pravdy (*Von der Wahrheit*), druhý se měl zabývat kategoriemi myšlení (*Kategorienlehre*), třetí myšlenkovými metodami (*Methodenlehre*) a čtvrtí základními podobami vědění a věd (*Wissenschaftslehre*).⁴⁴ Nedokončený text posledních tří dílů, které zůstaly v různém stadiu rozpracování, vyšel později jako torzo z pozůstalosti.⁴⁵

„Universální“ či „světové dějiny filosofie“, jak Jaspers označoval svůj druhý velký projekt, na němž pracoval systematicky rovněž od svého nuceného penzionování roku 1937,⁴⁶ si svými ambicemi s filosofickou logikou nezačaly.⁴⁷ Jedinou částí tohoto plánovaného díla, která za Jaspersova života vyšla, byl první svazek *Velkých filosofů*.⁴⁸ Interpretace význačných myslitelských postav však byla pro Jasperse jen jednou z cest, jak dějiny filosofie vykládat. Jaspers pokládal za nemožné postihnout celek dosavadního lidského myšlení pod jediným zorným úhlem. Různé perspektivy, z nichž by se obraz celku složil, se měly ukázat v šesti knihách, z nichž každá měla o dějinách filosofie pojednávat vždy svým vlastním způsobem.⁴⁹ *Velcí filosofové*, sami rozvrženi do tří svazků, představovali pouze jednu z těchto šesti plánovaných knih. První kniha měla přinést chronologické vylíčení dějin filosofie s důrazem na charakteristiku jednotlivých epoch a kultur; z pozůstalosti byl uveřejněn

⁴³ Jaspersovo vlastní představení jeho projektu filosofické logiky nacházíme v jeho *Philosophische Autobiographie*, str. 85–91 („Philosophische Logik“); viz také týž, *Von der Wahrheit*, str. 1–28 („Erste Einleitung: Über philosophische Logik. Einleitung zum Gesamtwerk“). O filosofické logice srv. dále také H. Saner, *Vorwort des Herausgebers*, in: K. Jaspers, *Nachlaß zur Philosophischen Logik*, vyd. H. Saner – M. Hänggi, München – Zürich 1991, str. xvii–xxxi.

⁴⁴ Srv. K. Jaspers, *Von der Wahrheit*, str. 26–28.

⁴⁵ K. Jaspers, *Nachlaß zur Philosophischen Logik*.

⁴⁶ Srv. K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie*, str. 121; *KJG* III/8.1, str. 671 (Stellenkommentar, pozn. 287).

⁴⁷ Ke „světovým dějinám filosofie“ srv. K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie*, str. 119–122 („Idee einer Weltgeschichte der Philosophie“); *KJG* III/8.1, str. 674 n. (Stellenkommentar, pozn. 319); H. Saner, *Vorwort des Herausgebers*, in: K. Jaspers, *Weltgeschichte der Philosophie. Einleitung*, vyd. H. Saner, München – Zürich 1982, str. 1–9.

⁴⁸ Srv. K. Jaspers, *Die großen Philosophen*, I/1–2 [1957] (*KJG* I/15.1–2), vyd. D. Fonfara, Basel 2022.

⁴⁹ Srv. H. Saner, *Zu Karl Jaspers' Nachlaß. Ein vorläufiger Bericht* [1969/1971], in: týž (vyd.), *Karl Jaspers in der Diskussion*, München 1973, str. 449–463, zde str. 455.

její obsáhlý úvod, který je zároveň úvodem k celému projektu.⁵⁰ Druhou knihou měly být dějiny filosofických obsahů, tj. témat, jimiž se filosofie zabývala a zabývá; také úvod k ní již byl posmrtně vydán.⁵¹ Třetí titul měl představit právě postavy velkých filosofů, seskupené ovšem nikoli podle chronologických kritérií, nýbrž na základě jejich spřízněnosti co do stylu myšlení. Jeho první svazek vyšel v r. 1957, další obsáhlý materiál o postavách, které měly být zahrnuty ve druhém a třetím svazku, byl později vydán z pozůstalosti.⁵² Čtvrtá kniha s pracovním názvem „Základy a ohlasy filosofie v řeči, mýtu a náboženství, v básnictví a umění“ (*Grund und Wiederhall der Philosophie in Sprache, in Mythos und Religion, in Dichtung und Kunst*) měla pojednávat o vzájemných vztazích filosofie a těchto dalších oblastí působnosti lidského ducha. Pátá kniha se měla pod titulem „Uskutečňování filosofie“ (*Verwirklichung der Philosophie*) zabývat působením filosofie v dějinách (ve filosofických dílech, v životní praxi jednotlivce, na veřejnosti). Šestou a poslední knihou měl být „Souboj mocí“ (*Der Kampf der Mächte*), v němž by se tematizovaly podoby boje (diskuse a polemiky) mezi filosofy a jeho souvislosti s reálným násilím. Tyto spisy jsou v Jaspersově pozůstalosti dochovány v různém stupni vypracování, od zcela hotových částí či kapitol po náčrty a dispozice.⁵³ Seznámit s nimi čtenáře by měl čtvrtý svazek druhého oddílu Jaspersových sebraných spisů (do něž mají patřit texty, které Jaspers sám za svého života nevydal) s titulem *Weltgeschichte der Philosophie*.⁵⁴

⁵⁰ K. Jaspers, *Weltgeschichte der Philosophie. Einleitung*.

⁵¹ K. Jaspers, *Weltgeschichte der Philosophie. Zweites Buch: Geschichte der Gehalte. Einleitung*, in: L. H. Ehrlich – R. Wisser (vyd.), *Karl Jaspers. Philosophy on the Way to „World Philosophy“ – Philosophie auf dem Weg zur „Weltphilosophie“*, Würzburg – Amsterdam 1998, str. 7–16.

⁵² K. Jaspers, *Die großen Philosophen. Nachlaß, I, Darstellungen und Fragmente*, vyd. H. Saner, München – Zürich 1981; též, *Die großen Philosophen. Nachlaß, II, Fragmente – Anmerkungen – Inventar*, vyd. H. Saner, München – Zürich 1981.

⁵³ K celému projektu „světových dějin filosofie“ srv. H. Saner, *Zu Karl Jaspers' Nachlaß*, str. 455–459. Z domácích ohlasů na tyto Jaspersovy záměry srv. L. Tvrđý, (= L. Hejdánek), *Nedokončený Jaspersův projekt* [ad: K. Jaspers, *Die großen Philosophen. Nachlaß, I–II*, vyd. H. Saner, München – Zürich 1981; též, *Weltgeschichte der Philosophie. Einleitung*, vyd. H. Saner, München – Zürich 1982], in: *Reflexe*, 2, 1990, str. 7.26–27.

⁵⁴ K sebraným spisům Karla Jasperse a jejich edičnímu plánu srv. *Bibliografie ke Karlu Jaspersovi* (str. 199–222 v tomto čísle, o sebraných spisech zejména str. 199–202). Myšlenka Jaspersových sebraných spisů existovala už záhy po jeho smrti; srv. H. Saner, *Philosophie von Karl Jaspers – Erste Übersicht über*

Všechny tyto velkolepé plány, o nichž byla řeč, nám mohou imponovat svými ambicemi, ale zároveň i vyvolávat dojem, jako by se za Jaspersovými záměry skrývalo nepřiměřené velikášství. Sám Jaspers si byl vědom, že uskutečnit vše, co zamýšlel, není v silách jediného člověka, přesto však pokládal za potřebné se do takového úkolu pustit.⁵⁵ Nedlouho před smrtí – v pětaosmdesáti letech – se nechal slyšet, že jen k tomu, aby dokončil práce, které by chtěl uzavřít, by potřeboval ještě dalších padesát let, nicméně že ani pak by nebyl zcela hotov.⁵⁶ Dovede-li nás Jaspers jako filosof něčím oslovit, je to krom jiného právě jeho vytrvalá snaha o doširoka zaměřený pohled a otevřený horizont myšlení, které se předem neuzavírá před žádnou podstatnou zkušeností. I když jeho myšlenkový rozvrh nebudeme v detailu následovat, stále může posloužit jako podnět všem, kdo se dnes znovu ptají po roli filosofie ve světě i ve vlastním životě. Necht' je tedy předložený Jaspersův text čten také jako poukaz k možnostem filosofie, která nechce rezignovat na principiálnost svého tázání, ale ani se ztratit v dílčím odbornictví a jednostranné specializaci.⁵⁷

Václav Dostál

nachgelassene Werke und Gedanken, in: *Universitas. Zeitschrift für Wissenschaft, Kunst und Literatur*, 27, 1972, str. 405–414, zde str. 405. K plánům sebraných spisů srv. také přílohu v *KJG* III/8.2, str. 595–610 („Erste Planungen einer Jaspers-Gesamtausgabe“). Sám Jaspers si přál, aby jeho sebrané spisy, pokud dojde k jejich realizaci, začaly vycházet leda až po jeho smrti; srv. dopis K. Jasperse H. Götzemu (Springer-Verlag), 26. 10. 1962, in: *KJG* III/8.1, str. 433 n. Uvést celý projekt v život se nakonec podařilo až v r. 2012; první svazek spisů vyšel r. 2016.

⁵⁵ Srv. K. Jaspers, *Philosophische Autobiographie*, str. 121; H. Saner, *Zu Karl Jaspers' Nachlaß*, str. 455.

⁵⁶ H. Saner, *Zu Karl Jaspers' Nachlaß*, str. 449.

⁵⁷ Tento text vznikl v rámci zastřešujícího projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 2023 č. 260667, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.